

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК МУЛЬТИКУЛЬТУРНОГО ПІДХОДУ В ІНШОМОВНІЙ ПЕДАГОГІЧНІЙ ОСВІТІ КАНАДИ: АНАЛІЗ МЕТОДОЛОГІЧНИХ ЗАСАД

Статтю присвячено висвітленню особливостей становлення та динаміки розвитку ідей мультикультурного підходу в освіті Канади. Уточнено форми його еволюційного розвитку шляхом аналізу методологічних засад мультикультуралізму як державної та освітньої політики Канади. Конкретизовано позиції канадських учених щодо розуміння феномену "мультикультурна освіта", а також ефективності її реалізації у процесі професійної підготовки вчителя іноземної мови.

Ключові слова: мультикультуралізм в освіті, мультикультурний підхід в освіті, мультикультурна освіта, професійна підготовка вчителя, принципи мультикультуралізму в освіті, чинники розвитку мультикультурного підходу в освіті Канади, іншомовна педагогічна освіта.

Постановка проблеми. У сучасних умовах, попри певну критику, ідеї мультикультуралізму отримують все більше визнання у світі завдяки своїй універсальності та доступності для багатьох людей. Це підтверджує той факт, що вона є по суті новою філософією суспільства, спрямованою на інтегрування світового співтовариства на засадах співробітництва та мирного співіснування. Прогресивність означеної концепції підтверджується й спробами формування нової парадигми освіти, віддзеркаленої у "Загальній декларації прав людини", де відзначається, що "освіта повинна бути спрямованою на всезагальний розвиток людини та на збільшення уваги до прав людини й основних свобод", а також повинна сприяти взаєморозумінню, терпимості та дружбі між всіма народами, расовими та релігійними групами (Стаття 26:2). Завдяки цьому закордоном мультикультурна освіта є усталеним та широким сегментом науково-педагогічних досліджень та професійно-педагогічної практики.

Своєрідним зразком у реалізації принципів мультикультуралізму може слугувати зарубіжний (американський, канадський) досвід, зокрема, у контексті розробки філософських засад даної теорії та її практичної реалізації.

Аналіз основних досліджень і публікацій, ступінь наукового опрацювання проблеми. Загальні питання розвитку сучасної філософії освіти розглядаються у працях вітчизняних дослідників С. Гончаренка, С. Клепка, В. Кременя, В. Лутая, М. Поповича, Ю. Терещенка та ін. Однак проблема мультикультурного підходу в освіті лише частково була предметом їх наукових інтересів. Безпосередньо ж питанням мультикультурності в освіті та її методологічним засадам присвячені роботи відомих зарубіжних, зокрема американських та канадських учених: Дж. Бенкса, К. Гранта, Л. Джонсон, Р. Джоші, В. Мейсан, К. Мок, С. Ніето, К. Пек, А. Сірса, К. Слітер, які стосуються аналізу даного питання в школах США та Канади як країн з традиційним розмаїттям культур. Натомість в українському науково-педагогічному дискурсі провідні концептуальні ідеї та основні напрями розвитку теорії і практики мультикультурного підходу в освіті Канади є недостатньо висвітленими.

Формулювання мети статті. З огляду на сучасні потреби гуманістичного розвитку національної системи освіти, мета поданої статті полягає у висвітленні чинників становлення і розвитку, а також методологічних засад мультикультурного підходу в педагогічній освіті вчителів іноземних мов Канади.

Виклад основного матеріалу. Термін "мультикультуралізм" з'явився в Канаді в 60-х рр. ХХ ст. для позначення стану етнокультурної, расової, релігійної різноманітності населення країни, де поруч з європейськими, африканськими, азійськими іммігрантами (та їхніми нащадками) живуть численні корінні народи – індіанці, ескімоси, алеути. Саме в цей час значно актуалізувався пошук ознак "канадської ідентичності", на що й були спрямовані ідеї плюралізму культур та мультикультурного виховання й освіти. Натомість тільки в 1971 р. прем'єр-міністр П. Е. Трюдо виголосив мультикультуралізм офіційною політикою уряду. Проте тільки у 1982 р. мультикультуралізм знайшов своє відображення у "Канадській хартії прав та свобод", а у 1988 р. Парламентом Канади був затверджений "Акт про мультикультуралізм", згідно якого "механізм" стабілізації суспільства, розвитку його етнічної та культурної різноманітності на основі рівності прав національної більшості, етнічних і культурних меншин став розглядатися в Канаді як феномен мультикультуралізму. Завдяки цьому багатоетнічна Канада виявилася однією із перших країн у справі реального впровадження засад мультикультуралізму у державне життя та освіту. При цьому, основними принципами канадської державної політики мультикультуралізму стали наступні:

- позитивне відношення до етнокультурних відмінностей, відштовхуючись від визнання того факту, що культурне різноманіття збагачує суспільство, робить його більш життєспроможним;

- право всіх членів і груп суспільства на культурну відмінність, збереження та підтримку своїх культурних особливостей;
- культурна рівноцінність і взаємна толерантність (ідентифікація індивіда з тією чи іншою етнокультурною групою формує в нього стійку самосвідомість, сприяє його психологічній захищеності, чим створює передумови для відкритості індивіда відносно інших етнокультурних груп і виховання в ньому терпимості);
- наявність ієрархічно структурованої подвійної (множинної) ідентичності (кожен індивід за своїм вибором може одночасно бути частиною декількох множин, що робить їх перехресними);
- ідентифікація себе з державою (громадянська ідентифікація) є первинною, з тією чи іншою групою – вторинною);
- єдність у множинності (культурна автономія тієї чи іншої групи визнається у тій мірі, у якій вона не суперечить загальним базисним цінностям більшості, з якою себе ідентифікує держава [селективне збереження культури]);
- право на рівні шанси (культурні відмінності доповнюються принципом недискримінації та рівності в соціальній сфері);
- політична керуваність (мультикультуралізм не є феноменом, що розвивається самотужки, для його формування та розвитку є необхідною політична воля та підтримка) [1].

Як бачимо, Канада, починаючи з 1971 р. реально стала першою в світі країною, де офіційно та відкрито була проголошена політика мультикультуралізму, яка з контексту риторики відразу перейшла на план широкомасштабних дій, передбачаючи практичну реалізацію відповідних соціальних програм і створення відповідних служб, націлених на підтримку етнокультурних асоціацій та допомогу меншинам у подоланні перешкод, що заважають їх повноправній участі у житті суспільства. Великою мірою цьому сприяли праці канадського вченого, прихильника політики мультикультуралізму, автора одного з найвідоміших підручників з політичної філософії У. Кимлика. Зокрема, розробляючи основи методології мультипарадигмального підходу, він виокремив два великих табори у сучасній політичній філософії, які справляють суттєвий вплив на домінування політичних еліт:

- ліберально-демократичний, до якого відносять наступні напрямки: утилітаризм (Т. Нагель), ліберальний егалітаризм (Дж. Ролз, Р. Дворкін) і лібертаризм (Р. Нозік), домінуючий дискурс яких, відображаючи сподівання англо-американської системи ліберальної демократії, базується на таких поняттях-формулах, як "права людини", "свобода", "більше благ для більшої кількості людей", "рівність можливостей" и др.;

- альтернативний табір, що репрезентує амбівалентне ставлення до ідей ліберальної демократії, в силу чого під критику підпадають ліберально-демократичні теорії справедливості, в яких є відсутніми такі поняття, як "експлуатація" та "відчуження" (марксизм), "соціальний атомізм" (комунітаризм), "підкорення жінок", "етика відповідальності та піклування" (фемінізм), "політична апатія", "переговорна демократія" (теорія громадянства), "культурна маргіналізація" або "асиміляція" (мультикультуралізм) [2: 100].

Як можна бачити, аналіз парадигмальних основ провідних і альтернативних течій у сучасній політичній філософії У. Кимлика починає з виявлення основних соціальних викликів часу, що були артикульовані у вимогах і зазіханнях певних соціокультурних груп, вказуючи на те, що політичні філософи альтернативних течій добре розуміють, що дефекти, які стали предметом критики, коріняться не стільки в самих парадигмах і принципах ліберальної демократії, скільки в їх неправильному втіленні або у відсутності необхідних умов для їх реалізації. Тому політична теорія мультикультуралізму розглядається ним з позицій двох викликів-зазіхань – зазіхання на громадянські права та зазіхання на культурно-політичне визнання. Ідеологія та політична практика, спрямовані на реалізацію даних зазіхань, передаються наступними базовими поняттями: "політика відмінності", "політика ідентичності", "політика визнання", "мультикультуралізм" [2: 101].

Інтерес до даних феноменів, як зазначає У. Кимлика, був розпалений не тільки розвитком теорії соціальної філософії, але також низкою подій та трендів світового масштабу кінця 80-х – початку 90-х р. минулого століття. До них учений відносить: збільшення апатії виборця; сплеск націоналістичних рухів у Східній Європі; політичну напруженість, пов'язану з формуванням мультикультурного та мультинаціонального складу населення у Західній Європі; провал концепції держави загального добробуту в Англії; спад довіри до глобалізації та відчутні втрати в національних суверенітетах та ін. Всі ці події та процеси дали зрозуміти, що стан і стабільність сучасної демократії залежать не тільки від належного функціонування її основних установ, але також від якості та стану громадянського суспільства, відчуття громадянської ідентичності, здатності громадян до толерантності, спільної праці з іншими, відмінними від них, від їх бажання залучатися до політичного процесу, їх досвіду соціальної відповідальності та ін. Без громадян, що мають усі перераховані якості, говорить У. Кимлика, управління демократичною державою буде ускладненим [2: 102].

Тому не випадково мультикультуралізм став у Канаді правовою нормою, чому сприяло прийняття "Канадської хартії прав і свобод", а також спеціальних законів, зокрема, "Акту про мультикультуралізм", яким було передбачено, що серед провідних завдань держави варто визнати наступні:

- поширювати розуміння, що багатокультурність відображає культурне й расове різноманіття канадського суспільства;
- визнавати для всіх членів суспільства свободу зберігати, збагачувати та поділяти з іншими свою культурну спадщину;
- забезпечувати, аби суспільні, культурні, господарчі й політичні інституції Канади визнавали й враховували у своїй діяльності багатокультурний характер Канади;
- оберігати й підтримувати використання в суспільстві інших мов, водночас зміцнюючи статус та використання офіційних мов Канади (англійської та французької);
- поширювати багатокультурність у Канаді у злагоді з відданістю канадської нації своїм офіційним мовам [3].

І хоча за характером своїх положень, як зауважує О. Б. Слоньовська, цей закон був радше "рамковим", адже його конкретизація (наприклад, норми, що регулюють врахування засад багатокультурності в шкільництві) відбувається вже на іншому рівні – освітніх законів та підзаконних актів, переважно нефедеральних, а провінційних, тому що відповідальність за освіту у Канаді несуть провінції. За цим законом федеральні органи були зобов'язані досягти таких цілей мультикультурної політики: вживати таких заходів, які б посилювали взаємне розуміння й повагу до різноманітності всіх членів канадського суспільства; там, де це доцільно, використовувати мовний і культурний запас громадян різного походження; діяти з усвідомленням і врахуванням багатокультурності Канади [3].

Як зазначають Дж. Р. Джилл та П. Т. Уебб, виклики багатонаціонального канадського суспільства щодо прийняття політики мультикультуралізму як "механізму" його стабілізації шляхом розвитку етнічної та культурної різноманітності на основі рівності прав національної більшості, етнічних і культурних меншин [4] відчутно вплинули на інноваційні педагогічні ідеї та практики мультикультурної освіти. Оскільки мультикультурна освіта розумілася як нова гуманістична парадигма, що базується на визнанні у навчально-виховному середовищі переваг різноманітності, прав людини, соціальної справедливості, поваги до альтернативних стилів життя, то її провідним завданням стала підготовка кожної особистості до успішного життя та діяльності в сучасних умовах через забезпечення пріоритету принципу доступності вивчення різноманітних культур. Тому мультикультурна освіта у навчальних закладах Канади мала три основні етапи еволюційного розвитку [5: 25]:

- додавання етнокультурних компонентів до навчального плану;
- перетворення мультикультурної складової у невід'ємну складову навчального плану;
- відбір змісту та методів навчання, що відповідають ідеям мультикультуралізму (визнання різних способів пізнання, врахування різних видів інтелекту, посилення комунікативності навчання, увага та повага різних точок зору).

Отже, впровадження мультикультурної освіти у різних типах навчальних закладів Канади відбувалося шляхом кардинальної зміни традиційної педагогічної стратегії та чинних навчальних програм з метою задоволення індивідуальних потреб учнів і студентів різних етнокультурних груп, залучення їх до ситуацій, які сприяють засвоєнню ними ефективних способів реагування на реалії багатокультурного суспільства. Аналіз наукових праць (Л. Джонсон, Р. Джоші, К. Тейтор, Я. Хейра, Ф. Хенрі) свідчить, що у системі мультикультурної освіти Канади як основи реалізації ідеї розвитку цілісної людської особистості впродовж 80-х рр. ХХ ст. виявилися тенденції, які сприяли:

- гуманізації, що полягає в утвердженні людини як найвищої соціальної цінності, що зумовило пріоритет освітніх технологій, орієнтованих на особистість учня, розвиток його здібностей, задоволення різноманітних освітніх потреб, виховання почуття власної гідності, свободи, гармонії стосунків із навколишнім середовищем;
- гуманітаризації освіти з метою формування духовності й культури особистості;
- посиленню національної спрямованості освіти як єдності освіти та національної основи, тобто органічне поєднання освіти з історією і народними традиціями, збереження та збагачення національних цінностей народу;
- перенесенню акценту з навчальної діяльності педагога на навчально-пізнавальну діяльність учня для розвитку його особистості, яка реалізує свої творчі здібності та бажання;
- застосуванню активних методів і форм організації навчання з використанням елементів наукового пошуку;
- створенню умов для самоствердження, самореалізації і самовизначення особистості, що є результатом її самоорганізації за підтримки вчителя-наставника;
- співпраці педагога та учня як формі особистісно-рівноправних стосунків, що передбачало зміну ролей і функцій учасників педагогічного процесу: педагог не виховує, не навчає, а активізує, стимулює намагання, формує мотиви учня до саморозвитку, вивчає його активність, створює умови для саморуху:

від максимальної допомоги педагога учневі у вирішенні навчальних завдань на початковій стадії навчання через поступову активізацію до повної саморегуляції у навчанні і виникнення відносин партнерства між ними;

- творчій спрямованості освітнього процесу, що передбачає безпосередню мотивацію навчальної та інших видів діяльності і дає можливість учневі пережити радість від усвідомлення власного зростання й розвитку, досягнення власних цілей; створює умови для самореалізації особистості, виявлення і розвитку її творчих можливостей;

- попередженню актів порушення прав і свобод учнів, дискримінації їх особистості за будь-якими соціальними чинниками [6].

67 % канадського населення розмовляють англійською та 21% – французькою мовами [7]. Тому, оскільки в Канаді на державному рівні затвердився паритет двох мовних груп, головною особливістю канадської моделі впровадження ідей мультикультурного підходу в шкільній освіті стали так звані імерсійні програми, тобто програми мовного занурення, які вперше були реалізовані за вимогою батьків-білінгвів у 60-ті роки у франкомовній провінції Квебек. Причиною їх застосування було те, що для багатьох англomовних дітей основним шляхом для засвоєння французької мови було спеціально організоване навчання в школі, що, як вважає Фоллмер, нагадувало вивчення іноземної мови в освітніх закладах Німеччини. У більшості джерел імерсія тлумачиться як довготривале занурення учнів в іншомовне середовище при незначному використанні рідної мови й розглядається як поняття ідентичне білінгвальному навчанню [9].

Як закономірний наслідок, мультикультурна педагогічна освіта була спрямована в Канаді на підготовку компетентного й толерантного вчителя іноземної мови, здатного розуміти проблеми мультикультурного суспільства й враховувати їх вплив на навчальне середовище. Це, в свою чергу, зумовило виникнення певних вимог до професіоналізму особистості й діяльності канадського вчителя: знання етнології; здатність долати етнокультурні стереотипи та упередження; вміння інтегрувати ідеї мультикультуралізму у зміст своєї навчальної дисципліни; спроможність налагоджувати толерантні відносини з учнями.

За результатами досліджень канадських науковців К. Мок та В. Мейсман, які у 1985 році провели ретельний аналіз стану мультикультурних педагогічних програм на загальноканадському рівні, було встановлено, що в Канаді мультикультурний аспект у педагогічній освіті з означеними вище вимогами до майбутніх учителів, брався до уваги в таких провінціях, як Британська Колумбія, Альберта, Манітоба, Онтаріо. У цей період велика увага почала приділятися практичній підготовці майбутніх учителів іноземних мов до педагогічної діяльності в умовах мультикультурної освіти. Цьому сприяла оновлена програма педагогічної практики, зазвичай, яка стала тривати від 10 до 16 тижнів [8].

Висновок. Досвід розвитку мультикультурної освіти в Канаді надзвичайно актуальний для України з її багатонаціональним спектром населення. Зумовлено це тим, що мультикультуралізм в Україні має стати новою освітньою стратегією, що визначатиме якісно нові засади організації навчально-виховного процесу, характер викладу шкільних дисциплін й методики виховної роботи. Саме тому головна мета мультикультурної освіти як форми реалізації професіоналізму діяльності вчителя іноземної мови – це формування особистості, вільної від негативних етнокультурних стереотипів, що володіє розвинутим почуттям розуміння інших культур і поваги до них, що вміє жити в мирі та злагоді з людьми будь-яких національностей і віросповідань, а отже, є готовою до творчої життєдіяльності в соціокультурному соціумі.

Перспективи дослідження полягають у конкретизації форм і методів, а також змісту мультикультурної складової професійної підготовки вчителя іноземної мови в Канаді.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Корогодов И. Политика мультикультурализма как политика интеграции иммигрантов в национальное социальное государство [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://evolutio.info/content/view/1016/176/>.
2. Русакова О. Ф. Современная политическая философия : [учеб. пособие] / О. Ф. Русакова. – Екатеринбург : Изд-во Урал. ун-та, 2010. – 300 с.
3. The Canadian Multiculturalism Act [Електронний ресурс]. – 1988. – Режим доступу до ресурсу : <http://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/c-18.7/page-1.html#h-3>.
4. Multicultural Education : A Place To Start – Guideline for Classrooms, Schools and Communities Diversity in Canada [Електронний ресурс] / Е. Krugly-Smolka, К. McLeod // Canadian Association of Second Language Teachers. – 1997. – Режим доступу до ресурсу : <http://www.caslt.org/Print/rep5ep.htm>.
5. Балицкая И. В. Мультикультурное образование в США, Канаде и Австралии : автореф. дисс. на соискание уч. степени д-ра пед. наук / И. В. Балицкая. – Москва, 2009. – 30 с.
6. Основні тенденції розвитку освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : <http://readbookz.com/book/172/5413.html>.
7. 2006 Census : The Evolving Linguistic Portrait [Електронний ресурс] // Statistics Canada. – 2006. – Режим доступу до ресурсу : <http://www12.statcan.gc.ca/census-recensement/2006/as-sa/97-555/p1-eng.cfm>.

8. Пиж Н. Тенденції розвитку практичної підготовки вчителів іноземної філології в університетах Канади (1982-1989 рр.) [Електронний ресурс] / Н. Пиж. – Режим доступу до ресурсу : http://narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=1489.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Korogodov I. Politika multikulturalizma kak politika integratsii immigrantov v natsionalnoe sotsialnoe gosudarstvo [Multiculturalism Policy as a Policy of Immigrants' Integration into the Social National State] [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : <http://evolutio.info/content/view/1016/176/>.
2. Rusakova O. F. Sovremennaya politicheskaya filosofiya [Modern Political Philosophy] : [ucheb. posobie] / O. F. Rusakova. – Ekaterinburg : Izd-vo Ural. un-ta, 2010. – 300 s.
3. The Canadian Multiculturalism Act [Elektronnyy resurs]. – 1988. – Rezhym dostupu : <http://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/c-18.7/page-1.html#h-3>.
4. Multicultural Education : A Place To Start - Guideline for Classrooms, Schools and Communities Diversity in Canada [Elektronnyy resurs] / E. Krugly-Smolska, K. McLeod // Canadian Association of Second Language Teachers. – 1997. – Rezhym dostupu do resursu : <http://www.caslt.org/Print/rep5ep.htm>.
5. Balitskaya I. V. Multikul'turnoe obrazovaniye v SShA, Kanade i Avstralii [Multicultural Education in the US, Canada, and Australia] : avtoref. diss. na soiskanie uch. stepeni d-ra ped. nauk / I. Balytskaya. – Moskva, 2009. – 30 s.
6. Osnovni tendentsiyi rozvytku osvity [Main Tendencies of Education Development] [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : <http://readbookz.com/book/172/5413.html>.
7. 2006 Census : The Evolving Linguistic Portrait [Elektronnyy resurs] // Statistics Canada. – 2006. – Rezhym dostupu : <http://www12.statcan.gc.ca/census-recensement/2006/as-sa/97-555/p1-eng.cfm>.
8. Pyzh N. Tendentsiyi rozvytku praktychnoyi pidhotovky vchyteliv inozemnoyi filolohiyi v universytetakh Kanady (1982-1989 rr.) [Trends in the Practical Training of Teachers of Foreign Languages at the Canadian Universities (1982-1989)] [Elektronnyy resurs] / N. Pyzh. – Rezhym dostupu : http://narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=1489.

Матеріал надійшов до редакції 23.01. 2015 р.

Bulgakov P. Yu. Становление и развитие мультикультурного подхода в иноязычном педагогическом образовании Канады: анализ методологических принципов.

Статья посвящена особенностям становления и динамики развития идей мультикультурного подхода в образовании Канады. Уточнены формы его эволюционного развития путём анализа методологических основ мультикультурализма как государственной политики Канады. Конкретизированы позиции канадских учёных относительно понимания феномена "мультикультурное образование", а также эффективности его реализации в процессе профессиональной подготовки учителя иностранного языка.

Ключевые слова: мультикультурализм в образовании, мультикультурный подход в образовании, мультикультурное образование, профессиональная подготовка учителя, принципы мультикультурализма в образовании, факторы развития мультикультурного образования в Канаде, иноязычное педагогическое образование.

Bulgakov R. Yu. Establishment and Development of Multicultural Approach in the Foreign Pedagogical Education of Canada: Analysis of Methodological Principles.

The article covers the issues of the multicultural approach establishment and development in Canada. Its forms of evolution are specified via the analysis of methodological multiculturalism foundations as a Canadian public policy. Also, Canadian scholars' opinions concerning the understanding of the phenomenon of "multicultural education", as well as the effectiveness of its implementation in the process of the foreign language teacher's education, are specified. Main trends in the multicultural approach theory and practice and the role of this approach in the competent and tolerant foreign language teacher's training, who is able to understand the problems of the multicultural community and take into account their impact on the educational environment, are made more specific. The main goal of the multicultural education as a form of the foreign language teacher's professionalism realization is defined as a molding of a personality who is free from negative ethnic stereotypes, who has a well-developed sense of other culture's understanding and respect to other cultures, who can live in peace and harmony with people of whatever ethnicity and religious confession, in other words, who is ready for the constructive living in nowadays socio-cultural environment.

Key words: multiculturalism in education, multicultural approach in education, multicultural education, teacher's education, multiculturalism principals in education, factors of multicultural education development in Canada, foreign language teacher's education.